

ZÁUJMOVÁ ČINNOSŤ GEOGRAFICKÉHO ZAMERANIA

Madziková Alena

Katedra geografie a regionálneho rozvoja Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, Prešov, SR.

Resumé

Príspevok sa zaoberá problematikou záujmovej činnosti geografického charakteru. Autorka poukazuje na dve skupiny žiakov, na ktoré sa táto činnosť orientuje : skupinu talentovaných detí a mládeže, ktorá má možnosť rozvíjať svoje záujmy v rámci Geografickej olympiády a na skupinu detí, ktoré sa venujú geografickým ale aj iným voľnočasovým aktivitám v rámci krúžkovej záujmovej činnosti v základných školách.

Abstract

The contribution is concerned with the problem of geographical leisure activities. The author mentioned two groups of pupils, to which the activity has been oriented: a group of gifted children, who have opportunity to develop their interests within the Geography Olympiad, and a group, where besides geographical activities children participate in other pastime activities within after-school groups at primary schools.

1 Úvod

Voľný čas detí a mládeže je v súčasnosti jav, ktorým sa zaoberajú z rôzneho zorného uhla jednotlivci aj tímy odborníkov z rôznych vedných odborov. Nie je to však len teoretický problém, ale z pohľadu učiteľov a výchovných pracovníkov aj ďalší rozmer ich každodennej edukačnej práce. Aj didaktika geografie ako vedná disciplína zaoberajúca sa tvorbou a optimalizáciou didaktického systému geografie, poukazuje na dôležitosť prepojenia školských a mimoškolských aktivít. To je jeden z dôvodov, prečo sa problematike záujmovej činnosti geografického zamerania v ostatnom čase venuje stále väčšia pozornosť.

2 Záujmová činnosť geografického zamerania

Ak hovoríme o záujmovej činnosti, máme na mysli také aktivity, ktoré rozvíjajú záujmy, schopnosti a nadanie detí v špecifických formách činnosti mimo rámca vyučovania. Okrem aktívneho využívania voľného času môže záujmová činnosť pozitívne ovplyvniť aj profesijnú orientáciu detí a mládeže. Nezanedbateľný je aj fakt, že záujmová činnosť umožňuje zvyšovať efektivitu výchovy a vzdelávania u detí so slabším prospechom, u detí z menej podnetného prostredia, ale aj u nadaných a talentovaných detí (Baláž, 1981).

Záujmová činnosť geografického zamerania je taká činnosť, ktorá rozvíja geografické poznatky a zručnosti žiakov. V súlade s Medzinárodnou chartou geografického vzdelávania (1992) by sa geografické vzdelávanie malo v mimoškolskom pôsobení zameriavať na rozvíjanie záujmu detí o krajinu, v ktorej žijú, od lokálnej až po globálnu mierku.

Spomedzi pestrého spektra záujmových činností sa v príspevku venujeme dvom formám, ktoré majú z pohľadu geografického vzdelávania najväčšie zastúpenie v rámci mimovyučovacích aktivít v základných školách: pravidelná záujmová činnosť organizovaná ako činnosť stálych skupín (krúžková záujmová činnosť) a individuálna záujmová činnosť organizovaná ako práca s jednotlivcami (nadanými žiakmi) v príprave na súťaž (Geografická olympiáda).

3 Geografická olympiáda

Geografická olympiáda je predmetová súťaž určená žiakom základných a stredných škôl, ktorá sa u nás organizuje už 37 rokov. Po matematických súťažiach je druhou najmasovejšou predmetovou súťažou. Aj vďaka nej mnohí talentovaní žiaci prenikli do tajov

geografie a rozhodli sa pre jej štúdium na vysokej škole. Nie menej potešiteľné je aj zistenie, že táto súťaž im poskytla nové poznatky a praktické zručnosti, rozšírila ich pohľad na prírodu a ľudskú spoločnosť a ich vzájomnú interakciu. Súťaž prebieha v postupových kolách v deviatich kategóriách. Významnou motiváciou sa pre súťažiacich zo stredných škôl stala medzinárodná Geografická olympiáda, ktorá sa organizuje v rôznych štátoch sveta pod záštitou Medzinárodnej geografickej únie a v našom regióne organizovaná Stredoeurópska geografická olympiáda.

Jedným z hlavných cieľov olympiády je vyhľadávanie talentovaných žiakov pre odbornú a vedeckú prácu, rozvoj ich tvorivosti a príprava na vysokoškolské štúdium. Preto okrem vedomostných testov je súčasťou geografickej olympiády pre stredné školy aj vypracovanie a obhajoba samostatnej písomnej práce na vypísanú, resp. zvolenú tému. Táto úloha si vyžaduje dlhodobú systematickú prácu zo strany súťažiacich. Okrem odborných poznatkov ich zároveň pripravuje aj na prácu s informačnými zdrojmi, vyhľadávanie a riešenie problémov, rozvíja ich zručnosti v prezentácii výsledkov a diskusií. Všetky tieto kompetencie majú ďaleko širšie využitie vo vysokoškolskom štúdiu nielen geografického zamerania. V súlade s rozvíjaním jazykových kompetencií sa na celoštátnom kole testujú aj jazykové kompetencie súťažiacich v anglickom jazyku, ktorý je oficiálnym jazykom v medzinárodnej súťaži.

Širokú bázu súťaže sa nám darí udržiavať najmä vďaka záujmu učiteľov a žiakov zo základných škôl. Aj keď súťaž na tomto stupni prebieha len v podobe vedomostných testov, naše dlhoročné skúsenosti ukazujú, že práve tento stupeň má veľký význam pre motiváciu detí aj v ďalšom štúdiu. Podchytenie záujmu detí a cieľavedomé vedenie ich prípravy na súťaž je v súčasnosti predovšetkým záležitosťou učiteľov geografie, ktorí sa týmto aktivitám venujú častokrát v rámci svojho voľného času.

4 Záujmové útvary geografického zamerania

Na rozdiel od geografickej olympiády, ktorá je viazaná k školskému prostrediu, záujmové útvary môžu pôsobiť nielen v školách, ale aj v centrách voľného času, v detských a mládežníckych organizáciách. Činnosť záujmových útvarov geografického zamerania je veľmi úzko spätá s osobnosťou vedúceho útvaru – spravidla túto funkciu vykonávajú učitelia geografie. Preto aj najviac krúžkov s týmto zameraním pôsobí v základných školách.

Rozvoj krúžkovej záujmovej činnosti v základných školách pozitívne podnietilo financovanie záujmového vzdelávania prostredníctvom vzdelávacích poukazov (od roku 2004). Doterajšie skúsenosti však poukazujú aj na isté nedostatky, ktoré sa v praxi objavili. Patria medzi ne: nízka finančná motivácia pre učiteľov, nedostatočné materiálne zabezpečenie či uprednostňovanie kvantity pred kvalitou.

Krúžková činnosť sa rozvíjala aj v predchádzajúcom období (pred rokom 1989 najmä v rámci mládežníckej a detskej organizácie). Podľa Papíka (1967) záujmové krúžky geografického zamerania (zemepisné krúžky) pracovali v školách už od roku 1948, ale ich náplň a ciele sa odlišovali najmä v tom, že boli akýmsi pokračovaním vyučovania („doučovanie“). Až neskôr sa začína rozvíjať taká koncepcia krúžkov, ktorá vychádza zo záujmov detí. Projekt činnosti zemepisného krúžku spracoval aj M. Papík (1967). V jeho náplni sa objavili aktivity zamerané na tieto oblasti: štúdium miestneho kraja, rastlinstva a živočíšstva, meteorológia, turistika, poznávanie prírodných a kultúrnych krás, záujem o cestopisnú literatúru. Mnohé z týchto záujmov by sme mohli nájsť aj u súčasnej generácie, ktorá má však omnoho väčšie možnosti poznávať krajinu bezprostredne (cestovanie, exkurzie, vychádzky, výlety), ale aj sprostredkovane (internet, literatúra, časopisy).

V aktivitách záujmového útvaru geografického zamerania v súčasnosti sa objavujú 3 hlavné skupiny aktivít:

- a) vzdelávacie

- b) výchovné
- c) relaxačné

Vzdelávacie aktivity majú geografický obsah, podstatný rozdiel v porovnaní s vyučovaním geografie je však v používaných metódach a formách, ako aj v motivácii. Tie zdôrazňujú aktivitu žiakov, tímovú prácu, riešenie problémov, vyhľadávanie informácií, pozorovanie a práca v teréne, pričom mnohé metódy vychádzajú zo zážitkového učenia. Neoddeliteľnou súčasťou práce v krúžku je rozvíjanie výchovných aspektov – synteticky vyúsťujúcich do výchovy k všeľudským hodnotám. Zvlášť široký priestor sa tu otvára na rozvoj environmentálnej, vlasteneckej, proeurópskej výchovy.

Relaxačné aktivity rešpektujú právo detí na oddych, keďže pravidelná záujmová činnosť (vo forme schôdzok) prebieha spravidla v popoludňajšom čase, príp. počas voľných dní (výletná a exkurzná činnosť). Preto sú do činnosti krúžku zahrnuté rôzne hry, relaxačné cvičenia, rozhovory či vychádzky v blízkom okolí.

O činnosti krúžkov geografického zamerania sme získali informácie na základe osobných kontaktov s učiteľmi. Aj napriek našej snahe sa nám nepodarilo zistiť, koľko krúžkov tohto zamerania pracuje v základných školách Prešovského kraja, pretože takáto evidencia (podľa záujmových oblastí) sa tam nevedie. Zameranie krúžku častokrát zahŕňa jeho názov, príp. ide o krúžok, v ktorom sa integrujú rôzne vzdelávacie aktivity. Činnosť krúžku (najmä kontinuálna činnosť) je podmienená osobnosťou vedúceho krúžku. Učiteľ, ktorý sa záujmovej činnosti systematicky venuje, má spravidla aj veľký záujem zo strany detí o prácu v krúžku. Úspešnosť činnosti týchto krúžkov je podmienená aktivitami, ktoré ponúka. Napríklad, pozitívne skúsenosti majú učitelia, ktorí sa venujú aj terénnym pozorovaniam, exkurziám, výletom, často však počas voľných dní, pretože vo vyhradenom popoludňajšom čase tieto aktivity nemôžu realizovať pre ich časovú aj organizačnú náročnosť.

V čom spočíva význam záujmového útvaru geografického zamerania?

Ponúka deťom (ale aj ich rodičom) pravidelnú záujmovú činnosť, ktorá je organizovaná pedagógom. Činnosť krúžku rešpektuje záujmy detí a poskytuje im dostatok času na realizáciu aktivít vzdelávacích, výchovných aj oddychových. Charakter aktivít sa odlišuje od školského vyučovania v tom, že je viac orientovaný na osobnosť žiaka, ich cieľom je podnecovať, inšpirovať, nabádať k vlastnej aktivite, samostatnosti a zodpovednosti. Pozitívom je aj práca v skupinách – tie môžu byť z hľadiska veku aj heterogénne (na rozdiel od školského vyučovania) a môžu prinášať deťom nové stimuly v sociálnych kontaktoch, v komunikácii. Významným prínosom je aj prepojenie vzdelávacích a relaxačných aktivít, čo vedie žiakov k racionálnej organizácii aj svojho vlastného času a jeho delbe medzi povinnosťami a zmysluplné využívanie voľného času. Okrem týchto všeobecne platných pozitív pre pravidelnú krúžkovú činnosť je veľmi významný aj jej vklad do geografického vzdelávania žiakov. Umožňuje žiakovi získať aj také geografické poznatky, ktoré nie sú obsahom učiva v škole, prispieva k rozvíjaniu geografických zručností ako je práca s mapou, orientácia v teréne, terénne pozorovanie, motivuje k záujmu o krajinu, jej prírodné aj spoločenské zložky a vzájomné interakcie, nabáda k záujmu a aktivizuje postoje ku kvalite životného prostredia. Významným momentom je prepojenie s praxou – preto sa veľkej obľube tešia rôzne terénne mapovania (napr. mapovanie divokých skládok odpadu), projekty v miestnom regióne, besedy s odborníkmi a pod.

5 Námety na činnosť geografického krúžku

Činnosť záujmového krúžku vychádza z poznania záujmov jej členov. V krúžkovej dokumentácii je spravidla aj časovo-tematický plán, na tvorbe ktorého sa môžu podieľať aj žiaci. Ak pracujeme s vekovo heterogénnou skupinou detí, snažíme sa do činnosti vnášať aktivity rešpektujúce tento fakt. Osvedčenou metódou je projektová metóda (Švorcová, 2006). Zo skúseností záujmového útvaru „Cestujeme po svete“, ktorý už sedem rokov

pracuje v ZŠ Giraltovce pod vedením Mgr. M. Švorcovej uvádzame niekoľko námetov: Mapovanie divokých skládok v obci, Tvorba zemepisného časopisu – s publikovaním výsledkov vlastných pozorovaní (meteorologických, fenologických a pod.), názorov a postrehov, Náučné chodníky v okolí nášho mesta, Tvoríme mapu Európy, Mapovanie riečeho toku a vegetácie v jeho okolí, Hráme sa na meteorológov. V rámci pravidelných schôdzkových aktivít sa žiaci venujú aj časovo menej náročným aktivitám – Odkiaľ pochádzajú hrdinovia z kníh a filmov, Putovanie za polárnymi cestovateľmi, Listujeme v geo časopisoch, Zemepisné naj, Kde býva medveď Yogi – národné parky Ameriky, UNICEF – prečo musí pomáhať deťom, Za siedmymi horami alebo kde vo svete ešte žijú králi. V rámci nich žiaci pracujú s rôznymi informačnými zdrojmi – literatúra, časopisy, filmy, internet, DVD, mapy a atlasy a hľadajú odpovede na otázky v rozhovoroch, diskusiách, hrách, v riešení konkrétnych úloh.

6 Záver

Ak uvážime, aký veľký výchovný aj vzdelávací potenciál v sebe ukrýva záujmová činnosť, musíme konštatovať, že jej význam je (najmä v praxi) nedocenený. Vzhľadom na to, že sme vysokou školou, ktorá okrem iných profesií, pripravuje aj budúcich učiteľov, v ich štúdiu sa otázkam záujmových činností venuje len okrajová pozornosť. V tom vidíme aj dlh odborových didaktík, ktoré by sa touto problematikou mohli a aj mali viac zaoberať. Vítaná je spolupráca viacerých didaktík, pretože aj záujmová činnosť má častokrát integrovaný charakter.

Literatúra

- Baláž, O. a kol.: *Sociálne aspekty výchovy*. Bratislava: Veda, 1981.
- Darák, M. a kol.: *Záujmové aktivity detí a mládeže. Stav, možnosti rozvoja a výchovného využitia. Zborník z riešenia výskumného projektu*. Prešov: PdF, 1996.
- Haubrich, H. (ed.) *International Charter on Geographical Education*. Washington, 1992.
- Madziková, A.: *Vlastivedná záujmová činnosť* In: Kancír, J., Madziková, A.: *Didaktika vlastivedy*. Prešov: Universum, 2003, 189 s. ISBN 80-89046-13-4.
- Papík, M.: *Práca v zemepisnom záujmovom krúžku*. Bratislava: SPN, 1967.
- Švorcová, M.: *Návrh a overenie projektu záujmového útvaru geografického zamerania. Diplomová práca pod vedením A. Madzikovej*. Prešov: FHPV PU, 2006.